

HETIEŠI – MĪTS VAI VĒSTURE?

Ja tu meklētu internetā vai kādā mūsdienu lielākajā enciklopēdijā informāciju par hetiešiem (jeb hetiem), tu atrastu lappušu lappusēm garus stāstus, piemēram, enciklopēdijā Britannica par šo tautu ir sarakstītas veselas 13 lappuses.

Tomēr pirms 150 gadiem situācija bija mazliet citādāka. 1861. gadā enciklopēdijā Britannica par hetiešiem bija uzrakstītas tikai astoņas rindiņas, un to saturs bija aptuvens Bībelē atrodamo stāstu kopsavilkums par šo tautu.

Bībele par šiem cilvēkiem runā vairākas reizes – vārds „hetietis” pieminēts ne mazāk kā 46 reizes Karaļa Džeimsa angļu tulkojumā (Kings James Version). Piemēram:

Tad Ābrahāms cēlās no sava mirušā apstāvēšanas un sacīja Heta (eng.: hittites) bērniem: "Es kā svešinieks dzīvoju pie jums; atvēliet man kapu vietu, ka es varētu apglabāt savu mirušo, kas pie manis." (1. Mozus 23:3-4)

Nespēdams sagaidīt ebreju ieiešanu apsolītajā zemē, Mozus nosauca tās tautas, kuras jāiznīcina no viņu apsolītās zemes, hetiešus minot kā pirmos, iespējams, tādā veidā norādot uz viņu svarīgo statusu. (skat.: 5. Mozus 20:17)

Pēc daudziem gadiem izraēlieši apvienojās ar hetiešiem, lai varētu stāties pretī sīriešu iebrukumam. Hetiešu militārā klātbūtne bija pietiekama, lai raisītu paniku sīriešu vidū, un viņi bailēs steidzīgi aizbēga. (skat.: 2. Ķēniņu 7:6, kur hetiešu klātbūtne tiek aprakstīta vēl skarbākiem vārdiem, nekā ēģiptieši, ja mēs raugāmies arī uz to, kādā secībā ir uzskaitītas šīs tautas.)

Patiesībā, 1861. gadā vienīgie nozīmīgie raksti par hetiešu tautu bija atrodamī tikai Bībelē. Tieši tādēļ daudzi raudzījās skeptiski un šaubījās, vai šī tauta vispār ir eksistējusi. Daži viņus uzskatīja par mītu. Nebija pieejami citi raksti par hetiešiem, kā vien tie, kas Bībelē. Tā kā šis bija Bībeles noliegšanas un apšaubīšanas laiks, tad bija pavisam viegli noraidīt jebko, kas tajā būtu rakstīts par kādu tautu. Tomēr mūsdienās pieejamie pierādījumi liecina, ka šāds skepticisms pret Bībeli bija nepamatots.

Šobrīd mēs zinām, ka aptuveni pirms 3000 gadu hetieši bija visspēcīgākā tauta Vidusaustrumos. Ģeogrāfiski viņu impērijas robežas bija no Melnās jūras ziemeļos līdz Damaskai dienvidos, un tās platums bija vairāk nekā 600 jūdzes no austrumiem līdz rietumiem cauri Anatolijai (mūsdienu Turcijai).

Militārā ziņā viņi bija stratēģiska tauta un tādēļ ienaidnieks, ar kuru vajadzēja rēķināties. Viņi ne tikai bija iemācījušies jāt ar zirgu – spēju, ko citas tautas apguva daudz vēlāk – bet viņi arī izgudroja trīs vīru vieglos kaujasratus, lai ar tiem varētu viegli manevrēt, kas tiem sniedza lielu priekšroku kaujaslaukā.

Politiski un sociāli viņi sevi pierādīja kā ļoti vērīgu tautu, rūpīgi veidojot humānos likumus. Viņu sievietes bija apbrīnojami izglītotas.

MOZAĪKAS GABALIŅI

1810. gads – Šis stāsts sākas ar Džonu Burkhardu (John Burkhardt), šveiciešu pētnieku, kurš atklāja arī pazudušās pilsētas Petras drupas. Ceļojot caur ziemeļu Sīriju, Burkharda apciemoja Hamatu, kur viņš

pamanīja lielus iegareņus akmeņus, uz kuriem bija attēloti dīvaini hieroglifu uzraksti. Pēc pāris gadiem viņš savu atradumu aprakstīja kā „akmeni ar vairākām mazām zīmēm un figūrām, kuras izskatās kā hieroglifiskā rakstība, lai gan tā nav līdzīga Ēģiptiešu rakstībai.”

1834. gads – franču pētnieks Čārlzs Teksjērs (Charles Texier), meklējot pazudušo Romas impērijas pilsētu Tāviju (Tavium) centrālajā Turcijā, nonāca kādā ciemā vārdā Bogazkale, kur viņš vietējiem jautāja, vai viņi nezinot senu drupu atrašanās vietu. Viņi norādīja uz kalna virsotni, kur bija akmeņu skulptūras, pamestas ielas un mūris 3,5 jūdžu garumā. Tomēr tā nebija Tāvija pilsēta – drupas bija pārāk lielas priekš šīs pilsētas. Kas gan tās bija par drupām? Kurš uzbūvēja un apdzīvoja šo lielo pilsētu? Viņš nezināja nevienu pazīstamo seno tautu, kas varētu atbilst šo drupu aprakstam. (Vēlāk kļuva zināms, ka tās bija Hatusas pilsētas drupas, kas bijusi hetiešu galvaspilsēta.)

Kāds draudzīgs turks vēlāk Teksjēru aizveda uz Jazilikaja ieleju, kur no zemes ārā stiepās milzīgi salīpuši akmeņi. Uz šiem akmeņiem bija iegravētas dažādu figūru līnijas ar uz āru izvirzītām cepurēm. Šie gravējumi apmulsināja Teksjēru; kas bija šie cilvēki ar šādām cepurēm? Karaļi, kareivji, dievi?

1835. gads – britu ceļotājs Viljams Hamiltons arī apciemoja Bogazkali un 12 jūdzes uz ziemeļiem nejauši uzdūrās kādai citai pamestai pilsētai, kuru turki pazina kā Alahujuku. Viņš bija tikpat apjucis kā Burkhardts un Teksjērs, jo šie atklājumi radīja daudz jautājumu, bet nesniedza atbildes.

1862. gads – kāds cits francūzis Džordžs Perots devās uz Bogazkali. Viņš ne tikai atrada pilsētu drupas, kuras viņa priekšteči bija uzgājuši, bet arī atklāja stāvu akmens klinti, kuru vietējie sauca par Nihan Tash un uz kuras bija iegravēts garš hieroglifu uzraksts. Viņš neprata to izlasīt, tādēļ jo vairāk viss šķita noslēpumā tīts. Pēc dažiem gadiem Alepo tika atklāta līdzīga klints.

1872. gads – Sīrijā, Hamatā ieradās kāds pavisam citāda rakstura vīrs. Viljams Vraits bija īru misionārs, kurš bija iemācījies vietējo valodu, saprata cilvēkus un, iespējams, vissvarīgākais bija tas, ka viņam bija labas attiecības ar vietējo mēru Subi Paša. Vraits spēja viņu pārliecināt, ka klints akmeņus vajadzētu pārvietot un nosūtīt uz Stambulas muzeju, lai tos droši tur uzglabātu.

Tomēr šķiet, ka vietējie bija citās domās. Kad mēra vīri sāka kalt akmeņus no klints, ciema iedzīvotāji sāka skaļi protestēt pret notiekošo. Ar militārās aizsardzības palīdzību Paša spēja pabeigt šo uzdevumu, bet dumpinieki, skrienot caur ciema ielām, izraisīja histēriju un pamudināja iedzīvotājus uz vardarbīgu sacelšanos. Lai visu padarītu vēl sliktāku, kāda zvaigžņu lietus nakts pārliecināja viņus, ka viņi ar savu rīcību ir aizvainojuši Allāhu un viņš tādā veidā izrāda savu nepatiku debess velvē.

Subi Paša piespieda uzņemt veselu delegāciju savā rezidencē, lai uzklausītu viņu sūdzības. Tad viņš jautāja: „Vai krītošās zvaigznes kādu ir ievainojušas? Vai kādi lopi ir nogalināti? Vai kāda ēka ir ieguvusi bojājumus?” Uz visiem šiem jautājumiem tika sniegtas noliedzošas atbildes. „Tad kādi vēl labāki pierādījumi mums nepieciešami par Allāha labvēlību pret mums?” Šīs viltīgās loģikas priekšā visi iebildumi nobālēja un Hamatas akmeņi tika pienācīgi noņemti un nogādāti Stambulā, kur tos joprojām var aplūkot. Vraits varēja izveidot šo akmeņu kopijas, pirms tie tika aizvesti uz Stambulu un nogādāt tās Britu muzejā.

1876. gads – senās Karhemišas izrakumi atklāj iespaidīgus vēstures pieminekļus jau iepriekš minētajā stilā – vēl vairāk akmeņus, kas iegravēti tajā pašā hieroglifiskajā rakstā. Līdzīgi uzraksti tika atrasti pat Smirnā Turcijas rietumu krastā. Lai kāds arī būtu iemesls, tomēr šo reģionu kādreiz apdzīvoja liela un kulturāli bagāta tauta.

1880. gads – jaunais Arhibals Seijs izraisīja diezgan lielu jucekli Londonas Bībeles arheoloģijas sabiedrības sanāksmē, paziņojot savu pārliecību, ka visi šie vēsturiskie pieminekļi, gravējumi un izpostītās pilsētas ir saistītas ar hetiešiem. Viņš pakļāva sevi diezgan agresīvai opozīcijai, tomēr viņa ievērojamie pētījumi un izrakumu vietā Turcijā veiktās pārbaudes pārliecināja viņu, ka viņa secinājumi bija pareizi.

Līdz brīdim, kad tika izdota 1881. gada enciklopēdijas Britannica versija, tajā jau bija divas pilnas lappuses par hetiešiem, kuras noslēdzās ar šādiem novērojumiem: *„Mēs ilgojamies un gaidām doktora Seijsa viedokļa apstiprinājumu par hetiešiem – Hamatas hieroglifu autoriem. Ja tas patiešām apstiprināsies, šī brīnumainā tauta iegūs stāvokli, kādu diez vai spēs pārspēt kāda cita tauta tālajos Austrumos.”* Šie vārdi izrādījās pravietiski.

1884. gads – Viljams Vraits publicēja tik lielu daudzumu pētniecisku pierādījumu, ka kritiķiem nācās piekrist – hetieši ne tikai ir apstiprināti un

atklāti, bet viņi arī ir ieņēmuši savu vietu kā viena no senajām lielākajām tautām. Šī informācija ar gadiem kļuvusi arvien plašāka un plašāka, tieši tādēļ mūsdienīgu Britannica enciklopēdijas izdevumā par hetiešiem var izlasīt vairāk kā duci lappušu.

1893.-1894. gads – Ernests Šantrē uzsāka hetiešu galvaspilsētas izrakumus Hatusā – Bogazkales rajonā, izveidojot vairākas izmēģinājuma tranšejas.

1906.-1912. gads – Pirmie regulārie izrakumi Hatusā un Bogazkalē tika veikti Teodora Makridi, Hugo Vinklera un Otto Puhšteina vadībā.

1931.-1994. gads – Ar dažu gadu pārtraukumu (no 1940. līdz 1951. gadam) Otrā pasaules kara laikā un pēc tā, tika atsākti veiksmīgi arheoloģiskie izrakumi Bogkazkoi, vispirms Kurta Bitela un pēc tam no 1954. gada līdz 1994. gadam Pītera Neves vadībā.

1994. gads līdz mūsdienām – Jirgens Sehers bija Pītera Neves pēcgājējs un Bogazkales/Hatusas izrakumu vadītājs. Viņš apkopoja Neves milzīgo sniegumu šādos vārdos: *„Trešais vērienīgais projekts iesākās ar Pītera Neves oficiālu iecelšanu amatā kā izrakumu direktoru 1978. gadā. Visas pūles tika pieliktas Hatusas augšējai pilsētai, precīzāk, lai pētītu milzīgās 13. gadsimta pirms Kristus galvaspilsētas paplašināšanos dienvidu virzienā. Šī projekta labākie mirkļi, kuri rūpīgi tika iepriekš ieplānoti, bija ievērojamais darbs, kas tika veikts pie Yerkapi (milzīgais bruģētais zemes uzbērums, kas atbalstīja pilsētas mūri), sistemātiskā Aghac Denizi tempļa ceturtdaļas atklāšana ziemeļos no Yerkapi un izrakumi gan virs, gan apkārt Nisantepei. Nu jau aktivitātes pie Bogazkales turpinājās sešus septiņus mēnešus, bieži sākot ar pirmajiem asniem kā pavasara vēstnešiem un beidzot ar pirmajām baltajām sniegpārslām, kā ziemas vēstnesēm.*

Neves darbs pie Hatusas augšējās pilsētas izraisīja diezgan daudzas jaunas interpretācijas un stāstus. Toreiz atrastajiem četriem tempļiem viņš pievienoja vēl 26 atrastos tempļus, un šķita, ka ir vēl citi, kas gaida savu atklāšanas brīdi. Tas parāda, ka Hatusa bija ne tikai laikmetīgā hetiešu galvaspilsēta, bet gan arī ļoti nozīmīgs kulta centrs.

Uzskaitīsim vēl dažus viņa nesenos atklājumus: bronzas plāksne, kā liecība par vienošanos starp Tudhaliju IV no Hatusas un Kuruntu no Tarhuntasas; Nisantepe arhīvs ar vairāk nekā 3300 māla bullām; hetiešu-hūru rakstība; un dienvidu citadele, struktūra, kuru pazīst arī kā 2. kambari, ar hieroglifiem no

Šupiluluma II un svētlīetām, kas ar to saistītas. Katrs no šiem atradumiem bija sensacionāls pats par sevi, kā arī katrs no tiem ir kalpojis un palīdzējis mūsu saprašanai par šo apdzīvoto vietu un tās iedzīvotājiem.”

ATŠIFRĒJOT HETIEŠU HIEROGLIFUS

Veikt izrakumus un atklāt vēsturiskos pieminekļus ir viena lieta, bet pavisam cita lieta ir atšifrēt nezināmu valodu un no tās no jauna izveidot pazudušas tautas vēsturi. Profesors Saijs bija uzsācis šo ceļu, tomēr nebūt nebija viegli to novest līdz galam. Tieši visu iesaistīto uzstājība un neatlaidība beigu beigās atšifrēja valodas kodu un vēsturiskās puzzles gabaliņi beidzot tika salikti to īstajās vietās.

Šajā valodas atšifrēšanas cīņā nebija pēkšņs atklāšanas brīdis, jo, tāpat kā iepriekš uzskaitītie atklājumi, arī valodas koda atklāšana notika lēni un pakāpeniski. Pirmais gaismas stariņš nenāca no Sīrijas un Turcijas rajoniem, kuros bija apmetusies hetiešu tauta, bet gan no 1250 jūdžu attālās Ēģiptes. Tel El Amarna vēstules, kuras atklāja Ēģiptes karaliskajos arhīvos 1884. gadā (skat. otro nodarbību), bija māla plāksnes, uz kurām bija uzrakstītas vēstis asīriešu ķīlrakstā, un tās bija adresētas faraonam Akhenatonam.

Viena no šīm vēstulēm, kā izrādījās, bija no hetiešu karaļa Šupiluluma, kurš apsveica Akhenatonu ar torņa iegūšanu. Šīs plāksnes atklājums ne tikai sniedza ziņas par hetiešu karaļa vārdu, bet arī viņa valdīšanas laiku.

1902. gads – Norvēģu pētnieks J. A. Knudzins paziņoja, ka viņa pētījumi noveduši pie secinājuma, ka hetiešu valodai ir Indoeiropiešu saknes. Lielākā daļa viņa kolēģu šo apgalvojumu uzņēma ar izsmieklu. „Semītu – jā, hamītu – iespējams; bet indoeiropiešu – nekad!” Tā viņi mēdza izteikties. Savā opozīcijā viņi bija tik agresīvi, ka Knudzins bija spiests atsaukt savu tēzi, bet laiks pats pierādīja, ka viņam bija taisnība.

1906. gads – Hugo Vinklers, vācu orientālists un filologs (valodas speciālists), ieradās Bogazkalē un īsā laikā atklāja vismaz 10 000 ķīlraksta māla plāksnes, kas sarakstītas hetiešu (vai kanēziešu) valodā. Plāksnēs bija oficiālie Hatusas, hetiešu impērijas galvaspilsētas, raksti un detalizētas ziņas par attiecībām starp hetiešu impēriju un Ēģipti, Babiloniju un Grieķiju apmēram 1300. gadā pirms Kristus.

Viena no plāksnēm īpaši piesaistīja viņa uzmanību, jo tā saturēja hetiešu versiju par miera līgumu starp Ramzesu Lielo un hetiešu karali Hatusilu pēc Kadešas cīņas. Tam bija liela nozīme, jo Vinklers zināja, ka ēģiptiešu versija par šo pašu līgumu bija iegravēta hieroglifu rakstos uz Karnākas tempļa sienas. Tas sniegtu iespēju salīdzināt abus tekstus un labāk saprast hetiešu valodas saknes.

1915. gads – dziļi un rūpīgi pētot un salīdzinot asīriešu, babiloniešu un ēģiptiešu tekstus, Frīdrihs Hronzijs atšifrēja Bogazkales plāksnes un paziņoja, ka hetiešu valoda patiesi ir no indoeiropiešu valodām, tieši tā, kā apgalvoja Knudzins. Atšķirība starp šiem diviem atklājumiem bija tāda, ka Hronzijs spēja nodrošināt pietiekami daudz pierādījumu, lai kritiķi nespētu viņam runāt pretī. Lai gan valoda joprojām nebija pilnībā atšifrēta, līdz 1929. gadam tā tika saprasta pietiekami daudz, lai varētu izdot šīs valodas rokasgrāmatu.

Saijs uzgāja ziņojumu, kurā bija minēts zīmogs, kas vēlāk kļuva pazīstams kā Tarkondemos zīmogs, kuru atrada rietumu Turcijā un nosūtīja uz Britu muzeju. Zīmogā tika atklāta ķīļraksta forma un arī dažas nezināmas figūras. Viņam likās, ka šis zīmogs varētu būt rakstīts divās valodās – viena un tā pati vēsts divās valodās, no kurām viena valoda ir zināma; un šis ir būtisks aspekts nezināmās valodas atklāšanā. Viņam tika stāstīts, ka zīmogs atzīts par neīstu, jo vienā no valodām bija vērojamas dīvainas un nezināmas zīmes. Par laimi, pirms šis zīmogs pazuda, muzejā tika izveidota tā kopija, un Saijs varēja to izmantot darbā. Ar laiku savā pētījumā viņš atšifrēja karaļa vārdu un pašu vārdu *karalis*, tomēr neko vairāk viņš nespēja atklāt. Zīmoga teksts bija pārāk īss.

Diezgan ievērojams progress bija vērojams no 1860. līdz 1930. gadam. Hetiešu tauta ne tikai tika identificēta, bet tika pārtulkota arī viņu valoda. Atlika tikai viens izaicinājums – pilnīga hetiešu hieroglifu atšifrēšana. Nevienš nedomāja, ka tas būs vienkārši.

1934. gads sniedza vēl vienu iespējamo pavedienu. Kurts Bitels veica izrakumus Bogazkalē, kad viņš atklāja ne mazāk kā simts divvalodīgus zīmogu nospiedumus. Pētnieku pasaule bija sajūsmā un likās, ka hetiešu hieroglifu atšifrēšana nu vairs prasīs tikai neilgu laiku, bet viņu cerības pavisam drīz tika sagrautas, jo, tā kā tie bija tikai zīmogi, to teksts bija pārāk

īss, lai sniegtu galveno atslēgu valodas atšifrēšanai, kas tik ļoti bija nepieciešama tās pētniekiem.

1947. gads – Helmutš T. Boserts, kurš pasniedza lekcijas Stambulas Universitātē, paņēma atvaļinājumu, lai kopā ar Haletu Kembelu vadītu arheoloģisko grupu uz Karatepi, attālu izpostītu izrakumu vietu dienvidu Turcijā. Šī izrakumu vieta izrādījās bija hetiešu cietokšņa pilsēta no 8. gadsimta pirms Kristus. Sākot izrakumus, tika atrasts garš fenīkiešu teksts. Tika atklāts, ka uz ieejas vārtiem ir atrodamas šī paša teksta versijas gan fenīkiešu rakstā, gan hetiešu hieroglifos. Tik ļoti meklētais divvalodīgais raksts beidzot tika atklāts šeit, Karatepē! Salīdzinot abus uzrakstus, arheologi arvien vairāk sāka saprast hetiešu hieroglifu rakstus un valodu.

SALIEKOT KOPĀ HETIEŠU VĒSTURI – ĪSS KOPSAVILKUMS

Bībeliski raugoties, ir redzams, ka hetiešu tautas saknes sniedzas līdz Kānaānam, vienam no Hama dēliem: „Bet Kānaāns dzemdina Sidonu, savu pirmdzimto, un Hetu.” (1. Mozus 10:15) Šeit redzam, ka Hets ir ceturtajā paaudzē pēc Noa. Heta pēcteči kļuva pazīstami kā hetieši, ko mēs saprotam no šī teksta 1. Mozus grāmatā 23. nodaļā:

„Un Sāra nomira Kirijat-Arbā, tā ir Hebrona, Kānaāna zemē, un Ābrahāms gāja sērot par Sāru un to apraudāja. Tad Ābrahāms cēlās no sava mirušā apstāvēšanas un sacīja Heta bērniem: "Es kā svešinieks dzīvoju pie jums; atvēliet man kapa vietu, ka es varētu apglabāt savu mirušo, kas pie manis." Un Heta bērni atbildēja Ābrahāmam, sacīdami tam: "Uzklausī mūs, kungs! Tu esi Dieva paaugstināts mūsu vidū, labākajā no mūsu kapu vietām apglabā savu mirušo. Nevienš no mums tev neliegs savu kapu, ka tu nevarētu apglabāt savu mirušo." Un Ābrahāms cēlās un zemu palocījās tās zemes iedzīvotāju, Heta bērnu, priekšā. Un viņš sacīja viņiem, teikdams: "Ja tas jums pa prātam, ka es apglabāju savu mirušo, kas pie manis, tad klausiet jel mani un griezieties manis labā pie Efrona, Cohara dēla, ka viņš man dotu alu Makpelā, kas viņam pieder un atrodas viņa tīruma galā. Par pilnu samaksu lai viņš dod to man jūsu klātbūtnē par kapa vietu." Bet Efrons atradās turpat starp Heta bērniem. Un hetietis Efrons atbildēja Ābrahāmam, visiem Heta bērniem, kas bija ienākuši pa pilsētas vārtiem, dzirdot: "Ne tā, kungs. Klausī mani. Es tev atdodu tīrumu un alu, kas tanī; es tev to dāvinu, savu brāļu klātbūtnē es tev to dāvinu, apglabā savu mirušo."” (1. Mozus 23:2-11)

Otrajā tūkstošgadē pirms Kristus cilvēku grupa, kas bija pazīstama kā hetieši un kuri runāja indo-eiropiešu valodā, valdīja pār „Hatu zemi”, kas atradās centrālajā un austrumu Anatolijā, pussalā, kas ir mūsdienu Turcija. Viņi bija izklīdinājuši iepriekšējos iedzīvotājus, haitiešus (kuri nerunāja indo-eiropiešu valodā), un valdīja Hatusas pilsētā, kas atradās netālu no mūsdienu Bogazkales ziemeļu centrālajā Turcijā, iespējams, jau no 1900. gada pirms Kristus. Jau pirms 1800. gada pirms Kristus viņiem piederēja (tieši vai pastarpināti) lielākā daļa Kapadokijas plakankalnes, un viņi baudīja plaukstošu maiņas tirdzniecību ar asīriešiem.

A. HETIEŠU VECĀ KARAĻVALSTS APMĒRAM 1680. -1500. GADĀ PIRMS KRISTUS

Apmēram 1800. gadā pirms Kristus Anitass un viņa tēvs Pitkanass no Kusaras iekaroja vairākas hetiešu pilsētas, ieskaitot Hatusu; tomēr Anitas pār šo pilsētu izteica lāstu, tādēļ tirdzniecība apstājās līdz hetiešu vecās karaļvalsts dibināšanai 1680. gadā pirms Kristus. Viņš un viņa pēcteči ļoti paplašināja hetiešu varas robežas, šķērsojot Tauras kalnus un uzsākot karu pret Sīriju un Asīriju. Ķēniņš Mursils (1620.-1590. gads pirms Kristus), Labarnas adoptētais mazdēls, sagrāva veco Bābeles karaļvalsti – Hammurapi dinastiju. Šī plašā valdīšana līdz pat Anatolijas rietumu krastam bija pārāk uzņēmīga pret iekšējām varas cīņām. 1525. gadā pirms Kristus, pēdējais vecās karaļvalsts karalis Telepins upurēja dažus no rietumu apgabaliem, kā arī visu teritoriju uz austrumiem no Tauras kalniem, lai varētu veiksmīgāk un vieglāk valdīt par savu karaļvalsti.

B. HETIEŠU JAUNĀ KARAĻVALSTS – APMĒRAM 1400.-1200. GADS PIRMS KRISTUS

Hūri apdzīvoja zemi, kas atradās starp Asīriju un hetiešiem; viņi bija emigrējuši no Kaspijas jūras dienvidu kalnainās piekrastes. Viņi valdīja pār karaļvalsti, kas saukta par Mitāniju. Hetiešu jaunās karaļvalsts sākums atzīmējams aptuveni 15. gadsimta beigās pirms Kristus, kad karaliskajā ģimenē novērojams liels hūru personvārdu pieplūdums. Tudhalijs I (1420. gadā pirms Kristus) apvienoja Rietumu Anatoliju zem hetiešu varas, atguva Alepo, tomēr zaudēja Melnās jūras krastu kasakas ciltīm. Pēc dažām

grūtībām ar Mitāniju, 1344. -1322. gadā hetieši atjaunoja spēkus ķēniņa Supiluluma vadībā un nostiprinājās Sīrijā. 1200. gados pirms Kristus hetieši kopā ar ēģiptiešiem valdīja pār Kānaānas zemi un Levantu.

Kamēr Supilulums bija karagājienā Sīrijā, atgadījās dramatisks notikums. Ēģiptiešu delegācija piegādāja ziņu no Tutanhamona atraitnes Ankesenamenas. Šajā ziņā bija teikts: "Mans vīrs ir miris, un man nav neviena paša dēla. Par jums tiek runāts, ka jums ir daudz dēlu. Jūs man varētu dot vienu no saviem dēliem par vīru, jo es nevaru ņemt kādu no saviem vergiem, lai padarītu to par savu vīru un godātu to."

Supilulums bija aizdomīgs un nosūtīja delegāciju uz Ēģipti, lai noskaidrotu, vai šis lūgums ir patiess. Sūtņi atgriezās un apstiprināja, ka lūgums patiešām ir īsts. Tomēr Supiluluma sākotnējā kavēšanās izrādījās liktenīga, jo pa šo laiku troni bija sagrābis Ajs. Hetiešu princis tika nogalināts, pirms viņš vispār satika karalieni.

Šo divu lielvaru sadursme bija neizbēgama. Tā notika Muvatala valdīšanas laikā. Muvatala lielākais pretinieks bija Ramzess Lielais. Viņu sadursme bija labi zināmā Kadešas kauja (par ko jau runāts iepriekš), kurā Ramzesam paveicās un viņš aizbēga, lai glābtu savu dzīvību.

Vareno hetiešu ērai sākās norieta laiki. Tudhalijs IV, pēdējais lielais hetiešu ķēniņš, bija īstens reliģiskais reformators, kurš bija atbildīgs arī par klints gravējumiem Jazilikajā. Hetiešu varenībai pienāca pēkšņs gals, jo valstī iebruka *Jūras ļaudis*, un tas notika tieši laikā, kad viņiem bija problēmas arī ar kaskasu ciltīm. Lai gan hetiešu kultūra izdzīvoja līdz pat apmēram 700. gadam pirms Kristus, to zeme bija sadalīta vairākās karaļvalstīs un pakļauta spiedienam, piemēram, augošā Asīriešu impērija neļāva hetiešiem atkal apvienoties un būt vienai veselai valstij.

Līdz brīdim, kad par šo vareno tautu tika atklātas iepriekš minētās lietas, informācija par hetiešiem bija pieejama tikai Bībelē. No visa šī mēs varam izdarīt pāris secinājumus.

1) *Nekad nenoliedz Bībeles rakstus, jo ar laiku tās vēsturiskie fakti pierādījušies kā patiesi.*

2) *Arheoloģijas zinātniskais aspekts ir atklāšanā, attīrīšanā un vēsturisko objektu saglabāšanā. Šo pierādījumu interpretācija ir vairāk māksla, nekā zinātne. Mūsdienu arheoloģiskie secinājumi tikpat labi jau rīt var tikt pārspēti ar jauniem atklājumiem vai interpretācijām.*

HETIEŠU ZĪMOGS MEGIDĀ

Zīmogus parasti izveidoja no mazām māla bumbiņām, kurās iespieda attiecīgo formu vai attēlu. Zīmogi un spiedogi arheologam ir ļoti nozīmīgi dažādu iemeslu dēļ. Megidā tika atrasts neliels hetiešu zīmogs (apmēram 19 mm diametrā). Tas ir veidots no statīta, viegli gravējama silikāta, kuru parasti izmantoja zīmogiem un citiem maziem objektiem (saukts arī par ziepjakmeni). Vienā zīmoga pusē redzams uzraksts, bet otrā attēlots dzīvnieks, iespējams, lauva vai suns.

(skat. <http://www.asor.org/pubs/nea/back-issues/ba/singercap.html>)

Šo zīmogu atrada Čikāgas Orientālā institūta veiktajos izrakumos 1930. gadu beigās. Tiek lēsts, ka šis zīmogs ir no 13. gadsimta pirms Kristus. Tā īpašnieks bijis kāds cilvēks vārdā Anu-ziti. Viņš bijis „kaujas ratu braucējs” – tas ir tituls, ko sākotnēji izmantoja Hatu un vasaļu valstu oficiālo diplomātu apzīmēšanai. Šie vīri pildīja īpašus savu valdnieku dotus uzdevumus sarežģītās diplomātiskās misijās. Megida bija svarīga pieturvieta diplomātiskajā ceļā starp Ēģipti un Bogazkali. Apgalvojums, ka Megida bija patiešām nozīmīga pieturvieta 13. gadsimta pirms Kristus politiskajā kartē, tiek apstiprināts tieši ar šo zīmogu. Līdz šim tas ir vienīgais hetiešu zīmogs, kas atrasts Israēlas kontrolētajos izrakumos. Zīmoga forma, zīmes un attēli ir tipiski hetiešiem jaunās hetiešu karaļvalsts laika posmā (aptuveni 1400.-1200. gads pirms Kristus).

ROKOTIES PAGĀTNĒ ir Tiešsaistes Bībeles studiju neklātienas nodarbību programma. Autortiesības aizsargātas.

Apmeklējiet mūsu mājaslapu www.bibelesstudijas.lv vai sazinieties ar mums:

e-pasts: konsultants@bible.lv